

به نام خالق هستی

احکام تکلیفی و وضعی جلوگیری از بارداری و عقیم‌سازی در فقه امامیه

مؤلف:

فاطمه محضری

انتشارات برز آفرین

سرشناسه	: محضری، فاطمه، ۱۳۵۹-
عنوان و نام پدیدآور	: احکام تکلیفی و وضعی جلوگیری از بارداری و عقیم‌سازی در فقه امامیه/ مولف فاطمه محضری؛ ویراستار نجمه خادم‌المؤمنین
مشخصات نشر	: تهران: برزآفرین، ۱۴۰۰
مشخصات ظاهری	: ۱۱۴ص
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۵۹-۲۵-۹
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۱۰۹-۱۱۴]؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: بارداری - پیشگیری (فقه)
موضوع	: عقیم‌سازی (فقه)
رده بندی کنگره	: ۶/BP۱۹۸
رده بندی دیویی	: ۳۷۹/۲۹۷
شماره شابک‌ناسی ملی	: ۷۵۸۱۹۲۰

احکام تکلیفی و وضعی جلوگیری از بارداری و عقیم‌سازی در فقه امامیه

مولف: فاطمه محضری

ویراستار: نجمه خادم‌المؤمنین

ناشر: انتشارات برزآفرین

صفحه‌آرا: آدینه کبرایی

مدیر هنری و طراح جلد: سیده لیلا کشمیری

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۵۹-۲۵-۹

نوبت چاپ: اول - بهار ۱۴۰۰

تیراژ: ۱۰۰۰

قیمت: ۳۵۰,۰۰۰ ریال

آدرس و تلفن: تهران، بزرگراه رسالت، خیابان استاد حسن بنا، کوچه داود علی‌بخشی، پلاک ۴، واحد ۱

تلفن: ۰۹۱۹۲۱۴۲۹۱۹-۲۶۳۰۲۱۰۱

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
بخش اول: مباحث مقدماتی	
۱۵	فصل اول: کلیات
۱۵	بیان مسأله
۱۶	علت انتخاب موضوع و اهمیت و فایده آن
۱۷	تاریخچه و پیشینه
۱۹	فصل دوم: مفهوم‌شناسی
۱۹	احکام تکلیفی
۲۱	احکام وضعی
۲۱	عزل
۲۲	عقیم‌سازی
۲۲	کنترل جمعیت
بخش دوم: بررسی فقهی جلوگیری از بارداری و عقیم‌سازی	
۲۷	فصل اول: دیدگاه فقها در مورد جلوگیری از بارداری و عقیم‌سازی
۲۷	دیدگاه فقهای امامیه در جلوگیری از بارداری
۲۹	قائلین به کراهت عزل
۳۰	قائلین به جواز عزل مطلقاً
۳۰	قائلین به حرمت عزل
۳۲	ادله قائلین به عزل
۳۹	ادله حرمت عزل
۴۲	استفتائات مراجع معاصر در اصل جلوگیری از بارداری
۴۴	استفتائات حکم برخی از روش‌های جلوگیری از بارداری و عقیم‌سازی
۴۸	کنترل جمعیت در صورت عقیم شدن دائمی
۵۳	فصل دوم: تحلیل فقهی عقیم‌سازی از جهت احکام تکلیفی و وضعی
۵۳	تحلیل احکام تکلیفی جلوگیری از بارداری و عقیم‌سازی
۵۴	بررسی دیدگاه مخالفین عقیم‌سازی
۵۴	بررسی دلایل حرمت عقیم‌سازی
۵۵	نقد نظریه مخالفین عقیم‌سازی

- ۶۱ ..... بررسی دیدگاه موافقین جلوگیری از بارداری و عقیم‌سازی
- ۶۲ ..... ۱- عقیم‌سازی بر اساس اصل نفی عسر و حرج
- ۶۳ ..... ۲- عاقبت‌اندیشی (آینده‌نگری)
- ۶۴ ..... ۳- تربیت معنوی
- ۶۶ ..... ۴- تعقل
- ۶۷ ..... رضایت زن و شوهر در روش‌های پیشگیری از بارداری
- ۶۹ ..... حکم لمس و نگاه در روش‌های پیشگیری از بارداری
- ۷۶ ..... حکم وضعی در جلوگیری از بارداری و عقیم‌سازی

بخش سوم: آثار و پیامدهای فردی و اجتماعی جلوگیری از بارداری و عقیم‌سازی

- ۷۹ ..... فصل اول: آثار و پیامدهای فردی جلوگیری از بارداری و عقیم‌سازی
- ۸۰ ..... عوارض پزشکی و نقص عضو حاصله از بستن لوله‌ها در مردان
- ۸۱ ..... روش طبیعی عزل
- ۸۱ ..... عوارض روانی در مردان
- ۸۱ ..... عوارض بستن لوله در زنان
- ۸۲ ..... شایع‌ترین عوارض عقیم‌سازی
- ۸۲ ..... عوارض جلوگیری از بارداری
- ۸۳ ..... عوارض روانی در زنان
- ۸۵ ..... فصل دوم: آثار و پیامدهای اجتماعی عقیم‌سازی دیدگاه موافقین عقیم‌سازی
- ۸۶ ..... پیامدهای منفی کثرت جمعیت در بعد خانوادگی
- ۸۶ ..... ۱- زیان‌های اقتصادی
- ۸۸ ..... ۲- زیان‌های تربیتی
- ۹۰ ..... ۳- زیان‌های روحی و روانی
- ۹۲ ..... پیامدهای منفی کثرت جمعیت در بعد ملی
- ۹۵ ..... دیدگاه مخالفان جلوگیری از بارداری و عقیم‌سازی
- ۹۵ ..... ۱- استعماری و وارداتی بودن فرهنگ کنترل جمعیت
- ۹۷ ..... ۲- جمعیت کم، سبب کاهش تولید
- ۹۹ ..... مهم‌ترین پیامدها
- ۱۰۱ ..... جمع‌بندی
- ۱۰۳ ..... خاتمه و نتیجه‌گیری
- ۱۰۵ ..... پیشنهادات
- ۱۰۷ ..... کتابنامه

پیشگفتار

مسأله عقیم‌سازی و جلوگیری از بارداری از دیرباز تاکنون از اهمیت فراوانی برخوردار بوده و مورد توجه دولت‌ها و دانشمندان و حتی روحانیون بوده است. همین‌طور مناقشات زیادی در این باره بین دانشمندان حوزه‌های مختلف از جمله اقتصاد با روحانیون بر سر افزایش یا کاهش جمعیت وجود داشته است. در این کتاب روش‌های مختلف عقیم‌سازی معرفی شده و دو روش پیشگیری موقت و دائم و سپس حکم فقهی قابل دسترس بیان گردیده است.

در طول تاریخ می‌توان انگیزه‌های متفاوتی را در پیشگیری از بارداری مشاهده نمود، از جمله: انگیزه‌های بهداشتی و جسمی (شرایط جسمانی و سلامت زن و مرد)، انگیزه‌های اجتماعی و انگیزه‌های اخلاقی (مخفی نگهداشتن ازدواج برای در امان ماندن از خطرات اجتماعی) و انگیزه‌های اقتصادی (فقر و تهیدستی در ناپاک‌ترین معیشت فرزندان).

در گذشته‌های تاریخی، سیاست‌ها و تدابیر جمعیتی غالباً معطوف به ازدیاد جمعیت بوده است. در این زمان‌ها، نظر کلیه ادیان، متفکرین، فیلسوفان، حکام و سلاطین، به‌سوی زناشویی و فرزندآوری و افزایش نیروی انسانی در سطح جامعه متوجه بوده است. از دهه‌های پایانی سده هجده میلادی، بنابر دلایل سیاسی و اقتصادی و جمعیتی، با طرح آرای مالتوس، سیاست‌های مبنی بر کاهش جمعیت، نخست در انگلستان و پس از آن در سایر کشورهای اروپایی و آمریکایی مطرح شده است.^۱

شهید مطهری در بحث ازدیاد نفوس می‌فرماید: «یکی از موضوعاتی که در اروپا سروصدا راه انداخته است و به‌همین جهت گفته‌اند که دین به‌طور مطلق (نمی‌گویند کلیسا) پای‌بند زندگی است و با مقتضیات و شرایط زمان تطبیق نمی‌کند، مسأله ازدیاد نفوس است. این مسأله یکی دو قرن است که برای بشر مطرح است، آنها ازدیاد نفوس از یک حد معینی برای بشر را خطر می‌شمارند. حساب کرده‌اند که اگر جمعیت بشر روی زمین به فلان مقدار برسد، قحطی اجباری میان افراد بشر پیدا خواهد شد و افراد خودشان یکدیگر را خواهند خورد. بحث کنترل جمعیت یک مسأله‌ی جدی

است. این مسأله فقط در عصر ما مطرح است و در گذشته مطرح نبود، چون اولاً در سابق به آن پی نبرده بودند و ثانیاً در سابق ازدیاد موالید خطری نداشت. مرگ و میرهای طبیعی خود به خود جمعیت را کم می‌کرد، ولی حالا این‌طور نیست.»^۱

در ادله و متون دینی، نسبت به تکثیر نسل و کثرت موالید، سفارش و ترغیب شده است و روایات متعددی در این زمینه وجود دارد. در نگاه اول به ظاهر روایات این‌طور به نظر می‌رسد که تکثیر نسل، عملی مستحب است. به‌طور طبیعی این امر، مستلزم آن است که انسان هیچ‌گونه جلوگیری را در تولیدمثل اعمال نکند؛ چرا که با جلوگیری عمل مستحبی را ترک و مرتکب عمل مکروهی شده است. ظاهراً هیچ یک از فقها و اندیشمندان اسلامی قائل به وجوب تکثیر نسل نشده‌اند، درحالی‌که ازدواج مستحب است، نه واجب. البته نصوص فراوانی وجود دارد که از آن مطلوبیت تکثیر نسل استفاده می‌شود و حتی در پاره‌ای از آنها، امر به تکثیر ولد شده که فی‌نفسه، ظهور در وجوب دارد؛ اما به دلیل ادله معارض و قرائنی که بر استحباب وجود دارد، ناچار باید روایات را حمل بر استحباب نمود.

با بررسی آرای فقهای متقدم و معاصر شیعه، به دست می‌آید که برخی از فقها هرگونه عقیم‌سازی چه موقت، چه دائم را مخالف فلسفه‌ی اسلام و ایمان دانسته و با آن مخالفت کرده‌اند و برخی دیگر از فقها به دلیل نرخ بالای رشد جمعیت و تنگناهای اقتصادی و رفاهی، با جلوگیری از بارداری موافق هستند. در این کتاب بر آن هستیم تا به بیان دیدگاه و تحلیل فقهی حکم تکلیفی و وضعی بپردازیم و در ادامه حکم کنترل جمعیت و پیامدهای عقیم‌سازی را به صورت فردی و اجتماعی مورد بحث و بررسی قرار دهیم.

مواردی چند نیز وجود دارد که تصریح یا تلویح روا بودن این کار را افاده می‌کند، البته زن و مرد در این مسأله مشمول حکم واحد نیستند، هم‌چنان‌که نسبت به راه‌ها و وسایل پیشگیری از بارداری حکم شرعی وجود ندارد و در کتاب‌های پزشکی به شیوه‌های مختلف پیشگیری از بارداری اشاره شده است، ولی ظاهراً به دلیل عدم ابتلا و احیاناً رواج نداشتن روش‌های مذکور در حدیث و بحث متقدم فقه، فقط از دو روش عزل و عدم مباشرت بحث شده است. درباره‌ی پیشگیری از بارداری از راه عزل بنابر رأی همه فقها، مرد می‌تواند در عقد موقت در فقه امامیه عمل عزل را انجام دهد، اما

این کار در عقد دائم بدون رضایت زن یا شرط قبلی مرد، به فتوای مشهور فقهای امامیه مکروه است. اما در این زمان، با توجه به شیوع روش‌های گوناگون و وابستگی مسأله تناسل به اقتصاد و تربیت و آموزش و کاربایی و غیر آن، پرسش‌هایی درباره‌ی پیشگیری موقت یا دائم از باروری و نیز شیوه‌های متداول آن مطرح شده است. فقها تصریح کرده‌اند که حتی زن می‌تواند بدون اجازه همسر، در صورتی که به حقوق زناشویی لطمه وارد نشود و برای خود او ضرر بسیار نداشته باشد، وسایل پیشگیری موقت را به کار ببرد و مرد نباید او را به فرزند آوردن مجبور کند.